

Nr 58

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om pension
åt vissa personer.*

(5:e avd.)

Statsutskottet får härmed avge utlåtande i anledning av väckta motioner om beredande av pension åt vissa f.d. anställningshavare i statens tjänst m. fl.

Beträffande utredningen i de ärenden som behandlas i utlåtandet får utskottet, i den mån ej redogörelse i det följande lämnas, hänvisa till vederbörande motioner.

1:o) **Förra e.o. kontoristen Alma Ivanovna Grünthal** (förhöjd pension). I motionen I: 113 hemställer fröken *Nordström*, att riksdagen måtte besluta, att den till fröken Alma Grünthal utgående pensionen måtte höjas med skäligt belopp.

Till stöd för ifrågavarande förslag har anförts följande.

Genom beslut av statskontoret den 2 februari 1951 och den 15 december 1953 tillerkändes fröken Alma Grünthal pension med grundbelopp motsvarande löneklass 16. Fröken Grünthal som är född den 9 november 1890, anställdes den 1 november 1921¹ som skrivbiträde vid dåvarande konsulatet, sedermera beskickningen i Riga. Hon tjänstgjorde där intill den 15 augusti 1940, då hon förflyttades till utrikesdepartementet. Senare tjänstgjorde hon vid konsulatet i Prag för att 1942 återinträda i tjänst vid departementet. Från december 1945 till november 1953, då hon pensionerades, tjänstgjorde fröken Grünthal vid beskickningen i Sofia. Hon förordnades den 1 juli 1946 till e.o. kanslibiträde och den 1 juli 1953 till e.o. kontorist.

Chefen för utrikesdepartementets personalavdelning begärde i skrivelse till civildepartementet den 17 januari 1957 att fröken Grünthal genom departementets försorg måtte erhålla förhöjd pension. Framställningen föranledde icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I skrivelsen från utrikesdepartementet framhölls bl. a., att fröken Grünthal under sin långa tjänstgöring i utrikesförvaltningen — över 40 år — gjort landet stora tjänster under svåra tjänstgöringsförhållanden på utsatta poster. Det understrykes, att hon under större delen av sin tjänstgöringstid ålagts arbetsuppgifter, vilka normalt icke ankommer på skrivbiträde. Vidare påpekas, att fröken Grünthal som född i Riga och med största delen av sin tjänstgöring utomlands icke på samma sätt som andra pensionerade statstjänstemän haft ett fosterland i vanlig bemärkelse

¹ Skall vara 1912.

att flytta tillbaka till vid uppnådd pensionsålder. Fröken Grünthal kunde därför betraktas som ett specialfall utan parallell inom vare sig den övriga statsförvaltningen eller inom utrikesdepartementet. En särskilt välvillig behandling av fröken Grünthal i pensionshänseende skulle sålunda icke vara prejudicerande.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till de starka humanitära synpunkter, som torde kunna anläggas på fröken Grünthals fall, synes det snarare vara en plikt för svenska staten att som ett uttryck av tacksamhet för det uppoffrande arbete fröken Grünthal nedlagt i landets tjänst söka bereda henne en bekymmerslös ålderdom, slutar utrikesdepartementets skrivelse.

De ovan relaterade skälen för förhöjd pension åt fröken Alma Grünthal synes mig vara synnerligen välgrundade.

Utskottet. I sin egenskap av f.d. kontorist vid utrikesförvaltningen — en befattning som fröken Grünthal tillträdde endast några månader före uppnåendet av pensioneringsperiodens nedre gräns från att dessförinnan ha varit e.o. kanslibiträde — åtnjuter fröken Grünthal författningens pension om f.n. 6 660 kronor inklusive rörliga tilläggsförmåner; härtil kommer folkpension. Ett tillmötesgående av det i motionen framförda förslaget skulle innebära, att tjänstepensionen finge bestämmas med utgångspunkt från annan befattning än den från vilken pensionsavgången skett. Vad i förevarande motion anförts utgör enligt utskottets mening inte tillräcklig anledning för beviljande av pensionsförhöjning. Erinras må även att — såsom av motionen framgår — Kungl. Maj:t prövat en av chefen för utrikesdepartementets personalavdelning i sådant syfte gjord framställning, vilken enligt beslut den 26 april 1957 lämnats utan bifall.

Aberopande det anförda hemställer utskottet,

att motionen I: 113 icke må av riksdagen bifallas.

2:o) **Förre förrättningsmannen Adolf Lindberg.** I de likalydande motionerna I: 395 och II: 493, väckta den förra av herr *Hedström m. fl.* och den senare av herr *Jansson* i Kalix *m. fl.*, har hemställts att riksdagen måtte besluta att tillerkänna Adolf Lindberg statlig pension från den 1 juli 1960.

Beträffande motiveringen för ifrågavarande förslag får utskottet hänvisa till motionen II:493.

Över förevarande motioner har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, utlåtanden avgivits av *länsstyrelsen i Norrbottens län, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* samt *statskontoret*.

Länsstyrelsen har anfört följande.

Enligt vad länsstyrelsen kunnat inhämta har Lindberg haft anställning vid statliga företag i sammanlagt tre år. Därutöver har han under tillhoppa närmare åtta år arbetat med projektering och byggande av allmänna vägar, dels såsom anställd hos ingenjören i Väg- och Vattenbyggnadskåren Carl Skarstedt och dels såsom förrättningsman.

Sedan år 1938 har han verkat i länet såsom förrättningsman enligt lagen om enskilda vägar. Under åren 1946—30 juni 1952 uppbar Lindberg härför ersättning av länsstyrelsen från anslaget »Understöd åt jorddelningsväsendet m. m.: Bidrag till ersättning åt vissa förrättningsmän enligt lagen om enskilda vägar» med tillhoppa 50 206 kronor 99 öre, motsvarande en årsinkomst av i runt tal 7 700 kronor. Härtill har givetvis kommit den del, som erlagts av de enskilda sakägarna samt rese- och traktamentsersättning. Under åren 1938—1945 och efter den 30 juni 1952 har ersättning till förrättningsmannen i sin helhet erlagts av sakägarna, som i sin tur fått statsbidrag på bland annat förrättningskostnaderna. Av det i motionen åberopade intyget av överlantmätaren W. Hertting framgår att totala antalet förrättningar, som Lindberg utfört från år 1938, uppgår till omkring 630 stycken. Slutligen har Lindberg under åren 1923—1929 av länsstyrelsen förordnats såsom kontrollant för ett antal skolbyggnader, som uppförts med sådant statsbidrag, som avses i kungörelsen den 5 november 1924 (nr 468) angående statsbidrag till byggnader för folkskolväsendet i vissa av rikets nordligaste gränsorter.

Av det anförda framgår att Lindberg ägnat den övervägande delen av sin arbetsföra tid åt arbetsuppgifter av statlig eller i övrigt av allmän natur. Länsstyrelsen kan vitsorda, att Lindbergs gärning såsom förrättningsman för enskilda vägar varit av utomordentlig betydelse för länet och att han skött sina förrättningsuppdrag liksom sina uppdrag för länsstyrelsen på ett mycket förtjänstfullt sätt. Med hänsyn till de relativt låga inkomster, som han uppnått genom dessa uppdrag, har det icke varit möjligt för honom att därav avstå medel till avgifter för sin pensionering.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och då Lindberg, som nu är 71 år gammal och sjuklig, är i stort behov av att få pension, tillstyrker länsstyrelsen motionen.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har anfört följande.

Styrelsen förutsätter att dess yttrande förväntas endast vad avser Lindbergs verksamhet inom vägväsendet.

Såsom av för Lindberg upprättad meritförteckning framgår har denne bl. a.

dels under tiden 4 juni 1929—31 januari 1935 deltagit i vägförrättningar, därvid han såsom av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen godkänt biträde varit anställd hos förre majoren i väg- och vattenbyggnadskåren Carl Skarstedt, vilken sisnämnde vid nämnda tid var vägförrättningsman inom Norrbottens län,

dels under tiden 20 april 1936—4 augusti 1938 med stöd av ett av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 20 april 1936 lämnat bemyndigande verkställt förrättningar, som avse undersökning jämte upprättande av plan och kostnadsförslag till vissa vägföretag, vartill statsbidrag ifrågasatts,

dels ock sedan den 4 augusti 1938 tjänstgjort såsom av länsstyrelsen i Norrbottens län förordnad förrättningsman för enskilda vägar.

Under den tid Lindberg tjänstgjort som biträde åt majoren Skarstedt

har, såvitt styrelsen kunnat utröna, hans lön bestritts av Skarstedt personligen. Under tidsperioden 20 april 1936—4 augusti 1938, då Lindberg varit förrättningsman för allmänna vägar, ha till Lindberg utgående ersättningar erlagts av de dåvarande vägdistrikten vilka i viss utsträckning erhållit statsbidrag för sina kostnader.

Under den tid Lindberg slutligen varit av länsstyrelsen i Norrbottens län förordnad såsom förrättningsman för enskilda vägar (enligt meritförteckningen fr. o. m. den 4 augusti 1938 tills dato) har till grund för debitering av kostnaderna för förrättningarna legat gällande lantmäteritaxa. Under vissa år före 1952 utbetalades genom länsstyrelsen viss tilläggsersättning för förrättningarna. Enligt vad styrelsen under hand inhämtat från länsstyrelsen i Norrbottens län utbetalades sålunda under åren 1946—1952 från anslaget »Understöd åt jorddelningsväsendet m. m.: Bidrag till ersättning åt vissa förrättningsmän enligt lagen om enskilda vägar» sammanlagt 50 206: 99 kronor till Lindberg såsom tilläggsersättning för av honom på länsstyrelsens uppdrag utförda förrättningar. Dessa tillägg utgingo sålunda helt av statsmedel. Övrig ersättning enligt lantmäteritaxan slutdebiterades emellertid väghållarna. Efter den år 1952 verkställda omarbetningen av lantmäteritaxan betalas numera förrättningskostnaderna direkt av väginressenterna, vilka emellertid äro berättigade till statsbidrag i viss omfattning.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har tidigare i ett flertal fall haft att till Kungl. Maj:t med eget utlåtande vidarebefordra framställningar om tjänstårsberäkning för författningsenlig statspension, där frågan om tillgodoräkning av tid då vederbörande varit verksam som förrättningsman eller tjänstgjort som biträde åt sådan varit aktuell. Såvitt styrelsen kunnat finna har Kungl. Maj:t därvid icke i något fall medgivit tillgodoräkning av sådan tid.

Lindberg kan, enligt styrelsens mening, icke anses hava varit anställd i statens tjänst under de tidsperioder som ovan nämnts. Han är sålunda för den nämnda tiden att snarare anse såsom en i förhållande till sina uppdragsgivare självständig förrättningsman, vilkens ersättningar för de utförda uppdragen i viss omfattning bestritts av statsmedel. Styrelsen finner det därför tveksamt, om de tidsperioder, som styrelsen ovan redovisat, kunna läggas till grund för ett beslut om pension av statsmedel åt Lindberg. Då han emellertid, såsom av meritförteckningen framgår, under lång tid fullgjort ett förtjänstfullt arbete i det allmännas tjänst och nu vid hög ålder icke längre kan fortsätta med sin verksamhet, vill styrelsen likväl för sin del icke motsätta sig att han tillerkännes årligt understöd med belopp, som kan befinnas skäligt.

Statskontoret har anfört följande.

Enligt till statskontorets förfogande ställda handlingar har Lindberg innehaft statliga anställningar under perioderna den 7 november 1911—4 september 1912 och oktober 1921—november 1923. Därjämte har han utfört förrättningar inom vägväsendet under tiden 4 juni 1929—31 januari 1935 såsom anställd hos s. k. behörighetsförklarad vägförrättningsman och tiden 20 april 1936—4 augusti 1938 efter det han själv erhållit dylik behörighet. Lindbergs verksamhet som förrättningsman efter 1938 har fullgjorts efter förordnande av länsstyrelsen i Norrbottens län med stöd av bestämmelse i lagen om enskilda vägar. Ersättning har utgått enligt lant-

mäteritaxan och har erlagts av intressenterna. Härutöver har, såsom i motionerna påpekats, bidrag av statsmedel utgått under vissa år för att bereda förrättningsmannen skälig inkomststandard i avvaktan på utfärdande av ny lantmäteritaxa.

Då Lindbergs anställningar i statens tjänst varit av helt kort varaktighet och enär hans verksamhet inom vägväsendet fullgjorts efter uppdrag eller såsom anställd hos uppdragstagare och alltså icke synes vara av beskaffenhet att böra medföra pension av statsmedel, kan statskontoret icke tillstyrka bifall till motionerna.

Utskottet. Då den väckta frågan är av beskaffenhet att i första hand böra prövas av Kungl. Maj:t hemställer utskottet,

att motionerna I: 395 och II: 493 icke må av riksdagen bifallas.

3:o) **Byråassistenten T. O. C. Berndtsons frånskilda hustru Ebba Ingeborg Elisabet Berndtson.** I motionen II: 135 hemställer herr *Carbell m. fl.*, att riksdagen måtte bevilja Ebba Ingeborg Elisabet Berndtson familjepension som om hon varit förenad i äktenskap med Tor Oskar Clemens Berndtson vid hans bortgång.

Till stöd för ifrågavarande förslag anförs i motionen bl. a. följande.

Berndtson avled den 5 maj 1959. Han efterlämnade frånskild hustru Ebba Ingeborg Elisabet Berndtson, född Carendi.

Ebba Berndtson ingick äktenskap med Clemens Berndtson den 22 december 1945. Detta äktenskap upplöstes den 15 april 1946. Clemens Berndtson gifte om sig den 1 juni 1946. Det nya äktenskapet varade emellertid endast mycket kort tid och redan i början av 1947 flyttade Clemens och Ebba Berndtson ånyo ihop och sammanlevde alltsedan dess, dock utan att ingå nytt äktenskap.

I skrivelse till Konungen den 15 juli 1959 har Ebba Berndtson hemställt att Kungl. Maj:t, med bortseende från de formella bestämmelserna, måtte av nåd bevilja henne familjepension som om hon varit förenad i äktenskap med Clemens Berndtson vid hans bortgång. I yttrande över denna framställning har statens pris- och kartellnämnd den 3 september 1959 tillstyrkt »att sökanden beviljas familjepension enligt framställningen i den mån ett sådant beslut kan anses förenligt med de principer, som tillämpas i liknande fall». Kungl. Maj:t har sedermera genom beslut den 29 oktober 1959 funnit ansökningsen icke föranleda någon åtgärd.

Uppenbart är att Ebba Berndtson sammanlevt med Clemens Berndtson under äktenskapsliknande förhållanden i mer än 12 år och den situation, i vilken hon så plötsligt försatts, medför för henne ekonomiska svårigheter.

Utskottet. Såsom av motionen framgår har frågan om beredande av familjepension åt Ebba Berndtson varit föremål för prövning av Kungl. Maj:t. I anledning av en utav henne gjord ansökan i sagda syfte anförde statskontoret i utlåtande den 24 september 1959, att ämbetsverket inte fann

tillräckliga skäl föreligga att tillerkänna henne pension i särskild ordning; ämbetsverket påpekade att Ebba Berndtson, som är född år 1910, driver egen rörelse. Enligt beslut den 29 oktober 1959 lämnade Kungl. Maj:t ansökan utan bifall. Utskottet finner sig för egen del, även med beaktande av i motionen anförda synpunkter, inte kunna biträda motionsförslaget.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att motionen II: 135 icke må av riksdagen bifallas.

4:o) **Civildövarsteknikern C. R. Holmqvists änka Martha Katarina Holmqvist och makarnas två minderåriga barn.** I de likalydande motionerna I: 197 och II: 239, väckta den förra av herr *Aman* och den senare av herr *Lindahl*, har hemställts, att riksdagen måtte bevilja ingenjör Karl Rune Holmqvists efterlevande en familjepension med tillämpning av familjepensionsunderlag gällande för löneklasse 23.

Till stöd för ifrågavarande förslag anføres i motionen II: 239 följande.

Ingenjör Karl Rune Holmqvist, som avled den 12 oktober 1957, var sedan den 1 oktober 1949 anställd vid länsstyrelsen i Östergötland såsom civilfövarstekniker i Östergötlands och Jönköpings län. Ingenjör Holmqvist var arvodesanställd och arvudet utgick vid hans bortgång med kronor 23 136 per år räknat. Arvudet motsvarade närmast löneklasse 23, löneplan A, ortsgupp 3.

Fru Martha Katarina Holmqvist, maka till den bortgångne, ingav den 9 november 1957 till Konungen en underdånig framställning om familjepension för sig själv och de två barnen.

I sitt yttrande över denna framställning anförde länsstyrelsen i Östergötlands län i skrivelse den 27 november 1957 bl. a.: Starka skäl tala för att Holmqvists efterlevande medges komma i åtnjutande av familjepension med tillämpning av familjepensionsunderlag gällande för löneklasse 23. Länsstyrelsen hemställer därför i underdånighet att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder som erfordras för beredande av sådan pension.

Trots länsstyrelsens oreserverade tillstyrkan beslöt Kungl. Maj:t den 31 januari 1958, att ansökan inte skulle föranleda annan åtgärd än att barnen till och med utgången av den månad varunder de fyller 19 år tillerkännes ett årligt uppfostringsbidrag å 840 kronor jämte rörligt tillägg för vart och ett av barnen.

Beslutet som innebar att den bortgångnes maka icke erhöi någon som helst familjepension föranledde den 11 maj 1959 en förnyad framställning om familjepension.

Utifrån rent ekonomiska synpunkter kunde konstateras att ett starkt behov av familjepension förelåg. Att behov föreligger är naturligtvis i och för sig inget skäl för utbetalande av familjepension. Jag har emellertid för att bilden skall bli fullständig icke velat undanskymma det ekonomiska trångmål som de efterlevande befinner sig i.

Det förtjänar också omnämnas att Holmqvist, som avlade studentexamen 1939 och ingenjörsexamen 1942, tjänstgörde i skilda befattningar vid försvaret under åren 1939—1955. Under åren 1942—1955 såsom officer — fän-

rik, löjtnant, kapten — i reserven. Från den 1 oktober 1949 var han anställd såsom civilförvarstekniker i Östergötlands län och innehade denna befattning till sin död. Han var således allt från den tid han slutade sin skolutbildning — med undantag för tre år, varunder han hade tjänst som byggnadsingenjör i Västerås — anställd i statlig tjänst. Att denna långvariga, mångåriga tjänst hos staten fullgjordes såsom arvodesanställd eller reservofficer — alltså i inte pensionsberättigade tjänster — kan inte befria staten från ett visst ekonomiskt ansvar mot hans efterlämnade hustru. Det bör också beaktas att då Holmqvist 1949 sökte befattningen såsom civilförvarstekniker innehade han i Västerås en pensionsberättigad tjänst.

När Holmqvist sökte tjänsten i Östergötland lämnade länsstyrelsen upplysningen att tjänsten icke var förenad med pensionsrätt — men framställning hade gjorts i skrivelse till Kungl. Maj:t om beredande av en fastare anställning och därmed pensionsrätt. Då pågående statliga utredningar drog ut på tiden så länge att den fastare anställningen inte erhållits vid Holmqvists bortgång åtta år senare.

Riksdagen har sedermera antagit ett nytt pensionsreglemente, vilket ger pensionsrätt även till tjänstemän som har extra eller arvodesanställning. Denna utveckling är mycket glädjande, men det nya reglementet medför icke retroaktiv verkan och ger därför i det här åberopade fallet inte någon automatisk rätt till familjepension.

Man kan mot denna bakgrund konstatera att anställningsförhållandena för personalen inom civilförvarsorganisationen år 1957, vid Holmqvists bortgång, var otillfredsställande. Pågående utredningar om civilförsvaret ansågs utgöra ett hinder för beredande av fastare anställningsförhållanden för personalen.

I länsstyrelsens framställning till Konungen den 27 november 1957 framhålles att »därest pensionsgrundande tjänst till civilförvarstekniker vid länsstyrelsen hade inrättats under Holmqvists livstid skulle länsstyrelsen utan tvekan ha tilldelat Holmqvist denna tjänst, för vilken han enligt länsstyrelsens uppfattning var synnerligen lämplig».

Av den 11 maj 1959 utfärdat läkarintyg, som bifogades framställningen till Konungen, framgår vidare att fru Martha Holmqvist befinner sig i ett psykiskt nervöst svaghetstillstånd, som varit i stort sett oförändrat sedan makens bortgång för 1 1/2 år sedan. »Hennes arbetsförmåga synes för närvarande vara påtagligt nedsatt och hon har svårigheter klara sina arbetsuppgifter med hemmet och barnen. Det synes för närvarande och sannolikt även för en längre tid framåt vara omöjligt för henne att klara av ett förvärvsarbete utom hemmet.»

Mot denna bakgrund beslöt Kungl. Maj:t den 25 september 1959 medgiva fru Martha Holmqvist en årlig pension av 1 320 kronor jämte rörligt tillägg.

Den omständigheten att på grund av rådande särskilda förhållanden anställningsförhållandena för civilförvarsteknikerna icke blivit reglerade får enligt min mening icke medföra att Holmqvists efterlämnade familj kommer i ett sämre läge än efterlevande till innehavare av motsvarande ordinarie eller extra ordinarie tjänster.

Utskottet. Såsom i motionerna erinras är civilförvarsteknikern Holmqvists efterlevande inte författningsenligt berättigade till pension, enär Holmqvist vid sitt frånfalle år 1957 endast innehade en arvodestjänst,

vilken han tillträtt åtta år tidigare, och han i övrigt inte fullgjort annan statlig tjänst än i egenskap av officer i reserven, huvudsakligen under beredskapsåren 1939—1945. Emellertid har Kungl. Maj:t, med stöd av riksdagens generella bemyndigande, tillerkänt änkefru Holmqvist, som är född år 1922, en årlig pension av 1 320 kronor jämte rörligt tillägg samt vardera av makarnas två minderåriga barn ett årligt uppfostringsbidrag å 840 kronor jämte rörligt tillägg. Samtliga ifrågavarande förmåner uppgå för närvarande till omkring 5 500 kronor.

Till stöd för det i motionerna väckta förslaget om beredande av familjepension åt Holmqvists efterlevande med tillämpning av familjepensionsunderlag gällande för den löneklass, som närmast svarar mot arvodet i Holmqvists befattning som civilförsvarstekniker, har bl. a. åberopats att anställningsförhållandena inom civilförsvarsorganisationen inte blivit tillfredsställande reglerade. Även med beaktande av denna synpunkt kan utskottet emellertid inte biträda motionsförslaget. Ett bifall till motionsyrkandet skulle såvitt utskottet kan finna innebära ett markant avsteg från hittills tillämpade principer i analoga fall. En åtgärd i motionernas syfte skulle vidare enligt utskottets mening inte kunna undgå att medföra svåröverskådliga konsekvenser.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att motionerna I: 197 och II: 239 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 5 april 1960

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Närvarande: se under utlåtandet nr 57.

Reservation

vid *punkten 2* (Förre förrättningsmannen Adolf Lindberg) av herr *Jansson* i Kalix.